Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2006–2007

27 728 Wijziging van de Wet op de expertisecentra, de Wet op het primair onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met de invoering van een leerlinggebonden financiering en de vorming van regionale expertisecentra (regeling leerlinggebonden financiering)

30 800 VIII Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2007

Nr. 94

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 28 november 2006

De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap[1] heeft op 18 oktober 2006 overleg gevoerd met minister Van der Hoeven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over:

- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 28 augustus 2006 inzake groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) (30 300- VIII, nr. 267);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 4 september 2006 inzake uitwerkingsnotitie vernieuwing van de zorgstructuren in het funderend onderwijs (27 728, nr. 93);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 9 oktober 2006 inzake wachtlijsten SBO en (v)so (30 800-VIII, nr. 21).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

De heer **Slob** (ChristenUnie) is positief over de uitwerking van de hoofdlijnen. Er wordt een zorgvuldig traject gevolgd via de veldlijnen en ouderlijnen, waardoor alle betrokkenen mee kunnen spreken over de verdere invulling. Er moet nog worden gesproken over de vraag hoe die passende zorg het beste geboden kan worden en over de vraag of de huidige zorgstructuren verder moeten worden gedereguleerd of dat vanuit de bestaande structuren voor speciale leerlingenzorg passend onderwijs moet worden ontwikkeld. Hij vindt dat in de nieuwe kabinetsperiode definitieve keuzes op dit punt moeten worden gemaakt.
De heer Slob vindt een aantal randvoorwaarden belangrijk in de discussie over Passend Onderwijs. Zo moeten er voldoende middelen zijn voor scholen om de verantwoordelijkheid die zij krijgen waar te kunnen maken. Het gaat dan om het aanpassen van gebouwen, deskundigheidsbevordering van leerkrachten, uitbreiding van zorgbudgetten en versterking van de positie van ouders.

[1] Samenstelling:
Leden: Van de Camp (CDA), Lambrechts (D66), Hamer (PvdA), Van Bommel (SP), Mosterd (CDA), Blok (VVD), Balemans (VVD), Slob (ChristenUnie), Vergeer (SP), Herben (LPF), Tichelaar (PvdA), Joldersma (CDA), Jan de Vries (CDA), Van Vroonhoven-Kok (CDA), Varela (LPF), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Eski (CDA), Aptroot (VVD), voorzitter, Smeets (PvdA), ondervoorzitter, Eijsink (PvdA), Leerdam (PvdA), Van Miltenburg (VVD), Van Dam (PvdA), Visser (VVD), Azough (GroenLinks), Roefs (PvdA) en Jungbluth (GroenLinks).
Plv. leden: Ferrier (CDA), Bakker (D66), Bussemaker (PvdA), Brinkel (CDA), Griffith (VVD), Örgü (VVD), Van der Vlies (SGP), Kant (SP), Dijksma (PvdA), Hessels (CDA), Sterk (CDA), Atsma (CDA), Hermans (LPF), Van Bochove (CDA), Van Hijum (CDA), Van Aartsen (VVD), Verbeet (PvdA), Arib (PvdA), Stuurman (PvdA), Szabó (VVD), Meijer (PvdA), Nijs (VVD), Halsema (GroenLinks), Kalsbeek (PvdA) en Vendrik (GroenLinks).

KST103362
0607tkkst27728-94
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2006

De heer Slob vindt bij als het gaat om de forse groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so), met name in cluster 4, niet de financiën sturend moeten zijn in de keuzes die worden gemaakt, maar de vraag of de leerling met een duidelijke zorgvraag, op de juiste plaats terecht komt. Een deel van de leerlingen zal in het speciaal onderwijs terecht komen, een deel in het sbao (speciaal basisonderwijs) en een deel in het reguliere onderwijs, al dan niet met een rugzakje. Hij staat open voor discussie over bijvoorbeeld de aard van de cluster-4-problematiek en over de vraag hoe de uitgaven beter kunnen worden beheerst. Hij wil echter niet al op voorhand de bekostiging van (v)so en LGF aftoppen en criteria gaan aanscherpen. Het moet in deze discussie echt gaan om de inhoud.
De heer Slob heeft een motie ingediend (stuk nr. 21 860, nr. 78), waarin hij de regering vraagt de voor- en nadelen van budgetfinanciering van het speciaal onderwijs te bespreken met het veld. Daar zijn nog geen uitkomsten van bekend. De minister kijkt nu ook naar andere vormen van financiering. Dat is goed, want er moet zorgvuldig met de financiële middelen worden omgegaan, zeker als het om een openeindfinanciering gaat. De inhoud zal echter altijd sturend moeten zijn. De minister zal bij de Voorjaarsnota 2007 hier verder met de Kamer over spreken. Als het gaat om extra middelen is dat een goed moment, maar als het gaat om het maken van ingrijpende keuzes en het ingrijpen in middelen, is het beter om de vorming van een nieuw kabinet aan te grijpen om knopen door te hakken.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA) is van mening dat er een gezamenlijke verantwoordelijkheid is om alle kinderen die het nodig hebben, een goede en veilige plek op een school te bieden. Dan pas kan worden gesproken over zorgfunderend onderwijs. Daarbij mag het financiële probleem niet voorop staan. Er zijn veel onderzoeken gedaan en de uitkomst daarvan is dat moet worden geïnvesteerd in het primaire proces. Dat gebeurt op dit moment nog onvoldoende. Er moet worden gekeken naar structurele oplossingen.
In de begroting staat dat de bekostiging van de LGF wordt opgetopt en dat tot 2011 26 000 rugzakken bekostigd worden. Er zijn er nu echter al 36 000. Het gaat volgens mevrouw Eijsink dan ook niet om een aftopping, maar om een bevriezing. Zij wil graag weten of dit betekent dat de openeindfinanciering geen open eind meer kent. Het Leerwegondersteunend onderwijs en Praktijkonderwijs groeien in de begroting met 12%. Zij is blij dat daarbij niet over aftopping wordt gesproken. Maar waarom geldt het voor het een wel en voor het ander niet? Er moet vanuit de kinderen worden geredeneerd en niet alleen vanuit het oogpunt van de financiën.
Mevrouw Eijsink mist enige nuance als het gaat om de groei van cluster 4. Het jaar 2005 kan volgens haar niet worden vergeleken met 2000, aangezien er in de tussentijd nieuwe wetgeving tot stand is gekomen, zonder een aanvullend formatiebeleid voor cluster 4. Dit inhaaleffect is daar een logisch gevolg van. Verder is de bekostiging voor 2800 leerlingen uit de Justitiële jeugdinrichting overgeheveld naar de begroting van OCW, heeft het project Herstart voor een toename van 1100 leerlingen gezorgd, waarvan 70% is doorgestroomd naar cluster 4, en stromen veel kinderen met een vorm van autisme door naar cluster 4. Zij hoopt dat er een oplossing wordt geboden aan kinderen en het werkveld. Die oplossing moet dan gelegen zijn in financiële middelen en het ondersteunen van de leerkrachten.
Een deel van het probleem is dat er te weinig begeleiders zijn voor leerlingen met gedragsproblemen. Als een kind een indicatie krijgt, hoort daar ambulante begeleiding bij. Het moet via de REC's (Regionale Expertisecentra) lopen, maar dat kan nu niet, omdat er een tekort is. Mevrouw Eijsink vraagt de minister te kijken of dat binnen het samenwerkingsverband via reguliere scholen opgelost kan worden.
De minister wil een strengere Landelijke Commissie van Toezicht en Indicatiestelling (LCTI). Heeft de minister dan aanwijzingen dat de LCTI tot

nu toe te soepel was in de beoordelingen? Had de LCTI eerder alarm moeten slaan? Wat betekent die strengheid voor leerlingen en scholen? Mevrouw Eijsink is van mening dat de strengheid al uitgevoerd wordt, want daar is twee jaar lang goed naar gekeken. Er is meer dan 90% overeenstemming met de LCTI. Cluster 4 heeft dus eigenlijk een topscore behaald.
Mevrouw Eijsink vraagt of voor cluster 4 niet een Meervoudig Gehandicapten-beschikking mogelijk is, aangezien er sprake zou zijn van een verdichting van de problematiek in cluster 4. Er is in cluster 4 sprake van een grote differentiatie en daar horen de zmolk's (zeer moeilijk opvoedbare en lerende kinderen) ook bij.
Mevrouw Eijsink vraagt zich af wat op de korte en langere termijn het effect zal zijn van de strengere criteria, het verlagen van rugzakbedragen en andere voorstellen. In het rapport van de Algemene Rekenkamer van januari 2005 stond dat in het basisonderwijs 15% van de leerlingen zorgleerlingen zijn. Daarom moet niet alleen worden gekeken naar de criteria , maar moet ook de reguliere setting worden versterkt. Voor mensen in het veld is het gewenst dat zij kunnen kijken naar eigen oplossingen. Het uitgangspunt daarbij blijft echter dat ieder kind op de juiste plek terecht moet komen. Mevrouw Eijsink wil snel een resultaatsverplichting: geen wachtlijsten, geen thuiszitters, maar wel een forse investering ten behoeve van kinderen, ouders en leerkrachten.
Mevrouw Eijsink roept de minister op door te gaan met denken, met het inventariseren van wensen en opvattingen over aanpassing van wet- en regelgeving, met het helder maken van wat nodig is. Zij vraagt de minister de Kamer daar voor het kerstreces over te informeren. Het volgend kabinet moet hier dan beslissingen over nemen.

Mevrouw **Lambrechts** (D66) vindt dat nog steeds het adagium is: speciaal als het moet, regulier als het kan. Zij meent echter dat er meer kan, dan er op dit moment gebeurt. Zij vindt het niet acceptabel dat 12% van de leerlingen die naar het sbao zouden moeten gaan, langer dan drie maanden moet wachten. De redenen die worden gegeven waarom de wachtlijsten niet zijn opgelost, vindt zij niet valide. Er is niet alleen een budget van 2%, er is ook een budget voor de gezamenlijke schoolbesturen binnen de samenwerkingsverbanden. Dat zou meegegeven moeten worden met kinderen op het moment dat zij naar het sbao moeten.
In cluster 4 zijn de wachtlijsten toegenomen. Eind augustus zaten er ook nog 90 kinderen thuis. Heeft de problematiek van de thuiszitters en de wachtlijsten in cluster 4 ook te maken met de niet-gerealiseerde plekken voor zmok's (zeer moeilijk opvoedbare kinderen) en met het feit dat bekostiging niet onmiddellijk volgt als een indicatie is gegeven en een kind echt geplaatst wordt?
In cluster 4 is sprake van een forse groei van het aantal leerlingen. Is die groei reden voor een strengere aanpak, aanscherping van de indicatie, meer toezicht, minder beredeneerde afwijkingen? Men leek op de goede weg te zijn met dat rugzakje, maar nu lijkt men weer terug te gaan naar af, terug naar bureaucratische procedureregels, strikte toepassing van de indicatiestelling, uitvoerige controle op de indicatiestelling en minder ruimte voor beredeneerde afwijking. Daar ligt echter de oplossing niet. De oplossing kan beter worden gezocht in het beter toerusten van reguliere scholen, zodat zij die kinderen langer in huis kunnen houden, al dan niet met een rugzakje.
Er studeren per jaar 3000 tot 5000 mensen af als master special education. Zij hebben veel kennis over het speciaal onderwijs. Zij zouden niet alleen in het speciaal onderwijs, maar ook in het reguliere onderwijs terecht moeten komen. Komen zij wel in het onderwijs terecht? Treden zij wellicht snel toe tot het management, omdat zij een mastersopleiding hebben? Is er niet iets te verzinnen om die mensen te behouden voor het onderwijs en voor het leraarschap?

In februari is afgesproken dat de minister bij alle partners in het veld, inclusief de ouders, zou verkennen wat het draagvlak is voor de voorstellen omtrent de vernieuwing van de zorgstructuur en wat de wensen zijn. De reacties lopen uiteen van razend enthousiast tot ronduit afwijzend. Er blijken nog steeds scholen te zijn die niet weten waar het om gaat en van de scholen die het wel weten, is een groot deel er niet van overtuigd dat zij die zorgplicht goed zullen kunnen uitvoeren. Mevrouw Lambrechts vindt dat zorgelijk. Zij heeft overigens begrepen dat nu niet meer wordt gesproken over een grote structuurwijziging, maar dat het meer gaat in de richting van ruimte geven aan scholen om met elkaar en met andere spelers in het veld zo goed mogelijk invulling te geven aan het geïndiceerde onderwijs. Dat zou zij toejuichen. Zij vraagt wel wat precies het kader is, waarbinnen de pilots Passend Onderwijs worden toegekend en welke rol die pilots gaan spelen in het verdere traject.
Het bestuur wordt verantwoordelijk voor een passend aanbod aan zorg. Een bestuur heeft echter vele verantwoordelijkheden. Hoe wordt gewaarborgd dat een bestuur zich straks in de eerste plaats laat leiden door de indicatie voor extra zorg en niet door andere overwegingen? Aan wie is het bestuur daarover verantwoording schuldig?
Veel staat of valt met de toerusting van scholen en leerkrachten om de taken waar te kunnen maken. Men moet zich echter niet in de eerste plaats laten leiden door de financiën. Het moet een beter systeem zijn dan het vorige, ongeacht of er meer of minder geld wordt gegeven. Het uitgangspunt moet zijn de vraag waar het kind het meest bij gebaat is.

Voor mevrouw **Aasted Madsen-van Stiphout** (CDA) is Passend Onderwijs: de leerling centraal stellen en ervoor zorgen dat iedere leerling tot zijn of haar recht kan komen in het onderwijs en de zorg krijgt die hij of zij nodig heeft. Dat kan alleen als leerkrachten, specialisten, schoolbestuurders en ouders samenwerken en met elkaar zoeken naar oplossingen. De enorme groei in cluster 4 baart haar zorgen, niet vanwege de financiën, maar juist vanwege de leerlingen. Een van de problemen is de indicatiestelling. Aangezien gedragsproblemen subjectief zijn, is het moeilijk om objectief en onafhankelijk een indicatie te stellen. De minister pleit voor striktere indicatiestelling. Mevrouw Aasted Madsen maakt zich zorgen over de mogelijke consequenties daarvan. Een leerling van een school die keihard heeft gewerkt om te voorkomen dat een leerachterstand optreedt, zou dan namelijk geen indicatie meer krijgen, terwijl een leerling van een school die er mogelijk minder hard aan getrokken heeft, waardoor er wel een leerachterstand is opgetreden, wel een indicatie krijgt, omdat de beperking in onderwijsparticipatie is aangetoond. Bovendien zijn er ook kinderen die eigenlijk binnen twee clusters vallen, maar die niet helemaal voldoen aan de criteria van die clusters.
Mevrouw Aasted Madsen vraagt of de minister, als zij met het veld gaat zoeken naar de wijze waarop de indicatiestelling verbeterd kan worden, ook na wil gaan in hoeverre de verschillende indicatiecommissies beter kunnen samenwerken of zelfs tot een bundeling kunnen komen. Mogelijk valt er ook te denken aan een onderzoek- en adviescentrum per regio, waarin de huidige PCL (Permanente Commissie Leerlingenzorg), de CVI's (Commissies voor de indicatiestelling) en de RVC (Regionale verwijzingscommissie) zijn opgenomen. Daar zou dan een handelingsgerichte diagnostiek kunnen worden uitgevoerd, waarna een leerling, met eventueel preventieve ambulante begeleiding, blijft op de school waar hij zit, of een indicatie krijgt voor speciale zorg. Die speciale zorg zou gedifferentieerd moeten zijn, want ieder kind heeft zijn eigen zorgvraag. Hierbij kan ook worden gekeken naar een variatie in de zorgduur. Daarbij kan worden gedacht aan de overstap van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs voor sterk structuurbehoeftige leerlingen. Als zo'n leerling en de ontvangende school een aantal maanden begeleid worden, is een rugzak mogelijk niet meer nodig.

Mevrouw Aasted Madsen vindt dat de vernieuwing van zorgstructuren niet mag leiden tot gedwongen schaalvergrotingen, omdat schoolleiders geen mogelijkheden zien passende zorg te bieden. Zo is het model niet bedoeld. Zij dringt er dan ook op aan dat de minister de consequenties hiervan kritisch analyseert.
Als het gaat om de bekostiging en uitvoering van Passend Onderwijs zijn er problemen met de uitvoering van ambulante begeleiding. Welke mogelijkheden ziet de minister als REC's niet voor de ambulante begeleiding kunnen zorgen? Mevrouw Aasted Madsen is van mening dat scholen de middelen vrijer moeten kunnen besteden, mits deze gebruikt worden waarvoor ze bedoeld zijn: de begeleiding van de leerling.
Mevrouw Aasted Madsen is van mening dat throughput financiering indruist tegen het principe van de leerlinggebonden financiering. Het principe van de LGF is namelijk dat wordt bekostigd op grond van de hulp die geboden gaat worden. Is de minister niet bang dat binnen een regio de ene school meer leerlingen met een zorgvraag heeft dan men kan financieren en een andere school wel het geld heeft, maar niet de leerlingen met zorgvragen? Passend Onderwijs zal in de volgende kabinetsperiode ingevuld worden. Eerst zal echter helder moeten zijn op welke wijze Passend Onderwijs het beste vorm kan worden gegeven. Daarna kan worden gesproken over de financiële consequenties daarvan. Passend Onderwijs betekent ook dat reguliere scholen versterkt dienen te worden. Om kinderen in een eerder stadium de juiste hulp te kunnen bieden, moet de samenwerking tussen REC's en scholen in de regio versterkt worden. Mevrouw Aasted Madsen ziet het vervolgtraject kritisch optimistisch tegemoet en is benieuwd welke plannen er in de samenwerking met de schoolleiders, leraren, besturen, experts en ouders komen.

Mevrouw **Vergeer** (SP) is het ermee eens dat er voor elk kind passend onderwijs moet zijn en dat het kind centraal moet staan. Het gaat echter om de vraag wat passend onderwijs is en welke voorwaarden daarvoor gelden. Zij vraagt de minister geen beleidsrijke onomkeerbare stappen te zetten. Uit de gesprekken met het veld blijkt dat er angst is voor bezuinigingen en wantrouwen of de bijeenkomsten wel van invloed zijn. Het draagvlak in het veld ontbreekt dus om beleidsrijke stappen te zetten. Het is wel mogelijk om bij de Voorjaarsnota de acute nood te lenigen.
Er zijn veel evaluaties over de zorgstructuur gehouden. De belangrijkste conclusie daaruit is dat er veel tijd besteed wordt aan slagboomdiagnostiek – wel of geen geld – maar dat er aan het behandelplan vervolgens niet wordt toegekomen. Verder is het rugzakje niet vol genoeg om behoorlijke begeleiding te kunnen geven. In de stukken staat niet of de minister straks met voldoende financiering zal komen. Er staat wel in dat er een toereikend zorgbudget moet zijn voor het opnemen van hoogbegaafde en autistische leerlingen in het havo/vwo. Dat is positief, maar mevrouw Vergeer krijgt wel graag een toelichting wat de minister bedoelt met «zorgbudget» en hoe deze hoogbegaafde leerlingen aan hun trekken kunnen komen. Zij krijgt verder graag van de minister een schema van alle financiële bronnen die bij het nieuwe zorgstelsel een rol spelen.
De minister wil de groei van het aantal rugzakleerlingen beteugelen door strengere indicering en budgettering. Staat het kind dan nog wel centraal? Mevrouw Vergeer wijst op de ervaringen met de LWOO-leerlingen (Leerwegondersteunend onderwijs) in het vmbo. Dat is niet gelukt, omdat de klassen daar te groot voor zijn en er te veel verschillende leerlingen zijn. Het resultaat is dat er overal op het vmbo aparte groepjes LWOO-leerlingen zijn of dat er zelfs weer aparte zorglocaties zijn. Waarom is het dan allemaal gedaan? De Algemene Rekenkamer heeft gezegd dat scholen wel geld ontvangen, maar dat er te weinig behandelplannen voor de leerlingen zijn om daar iets mee te kunnen doen.
De groepsgroottes in het speciaal onderwijs zijn gebaseerd op wat goed is voor het kind en op wat de groep en de leerkracht aan kunnen. In cluster 4

zitten kinderen met autisme en dan zitten er 13 leerlingen in een klas. Dat is al een zwaar karwei. Hoe wil de minister zo'n leerling dan in een groep van 30 leerlingen les laten geven? De groep moet dan eigenlijk minstens gehalveerd worden. Het is aan de minister om te zorgen dat dat kan. Dat valt niet onder de zorgplicht van het schoolbestuur, want die kan dat niet doen met de beperkte middelen.
De minister heeft aangegeven dat de samenwerking tussen scholen van groot belang is, maar de verplichting om aangesloten te zijn bij een samenwerkingsverband vervalt. Mevrouw Vergeer begrijpt dat niet. Zij begrijpt ook niet waarom alleen het openbaar onderwijs acceptatieplicht krijgt en het bijzonder onderwijs niet.
De minister heeft verder gezegd dat er kinderen zijn die ten onrechte een rugzakje hebben gekregen, omdat de dossiers onvolledig zijn. Komt er nu dan weer een nieuwe bureaucratische optuiging van het rugzakje? Wie moet dat gaan doen? Het voorstel van de minister is om pas geld te geven als de behandeling is begonnen of als er een behandelplan is gemaakt. Mevrouw Vergeer lijkt het logisch dat het geld pas wordt gegeven als de behandeling is begonnen; een plan maken vindt zij niet voldoende.
De deskundigheid van de leerkrachten op de reguliere scholen moet verbeterd worden. Veel leerkrachten willen ook graag extra bijscholing, maar in het verleden lukte dat vaak niet, omdat de schoolbesturen daar de ruimte en het geld niet voor hadden.
Ten slotte vraagt mevrouw Vergeer of de ketenpartners, gemeenten en jeugdzorg, ook een zorgplicht hebben, bijvoorbeeld voor het leerlingvervoer of het bieden van goede onderwijshuisvesting. De minister zou ook een zorgplicht moeten hebben, want een zorgplicht voor de scholen, kan niet zonder een zorgplicht voor de minister.

De heer **Jungbluth** (GroenLinks) heeft indertijd meegeholpen met de voorbereiding van de operatie Weer samen naar school. Veel van de dilemma's en valkuilen van toen zijn te herkennen in de stukken van nu. Er zit een glijdende grens tussen een probleemleerling en onvoldoende aangepast onderwijs. Er is een overlap tussen sociale ongelijkheid, kansenongelijkheid, en wat uiteindelijk de individuele problemen van bepaalde leerlingen zijn of lijken te zijn. Bepaalde leerachterstanden worden plotseling als het probleem van het individu gezien, terwijl ze eigenlijk voortkomen uit een onvoldoende inspelen op gebrek aan zelfvertrouwen en een gebrek aan aangepast onderwijs. Daaruit komen dan weer gedragsproblemen naar voren. Er is verder een glijdende overgang tussen de problematiek van onderwijsachterstanden en de groei van problemen in cluster 4. Veel van de leerachterstanden van juist leerlingen uit achterstandssituaties, worden niet tijdig herkend, aangezien zij uit milieus komen waarvoor toch al lage verwachtingen zijn.
Door met name veranderingen in demografische factoren stijgt het relatieve aandeel van leerlingen dat opgroeit in moeilijke omstandigheden, tot armoede aan toe, en ontstaat er een culturele tweespalt. Met de toename van het aantal mensen dat ver weg staat van de mainstream in de samenleving en niet deelneemt aan de macht, stijgt ook het aantal leerlingen waarmee de school moeite heeft. Eigenlijk kan de school niet goed overweg met mensen die niet middelclass white, van huis uit gemotiveerd zijn en die thuis voortdurend bijles krijgen. Er zijn natuurlijk leerlingen die leerproblemen meebrengen die inherent zijn aan hun constitutie en die niets te maken hebben met sociale ongelijkheid, maar er is een overlap.
De deskundigheid van leerkrachten, hun ondersteuning en hun inbedding houden geen gelijke tred met de ernst van de problemen van leerlingen. Bovendien leeft bij die docenten de gedachte dat zij het allemaal voor een habbekrats moeten oplossen. Er wordt in hun ogen niet afdoende geïnvesteerd in de mensen die de sores moeten oplossen. Veel van die sores vindt overigens zijn oorsprong in het reguliere basisonderwijs dat de «kleine» sores niet met voldoende professionaliteit te lijf gaat of kan gaan.

Als zij dat wel zouden doen, zouden veel problemen later niet uitgroeien tot zulke ernstige problemen als nu. Er moet daarom eerst worden geïnvesteerd in het primair onderwijs.
De inhoudelijke problemen bij het speciaal onderwijs kunnen niet worden opgelost met een beperkt budget. Wat is het advies van deze minister aan haar opvolger om in de onderhandeling van het ministerie van Financiën de ruimte te creëren opdat al die mensen die bezig zijn in dit veld zich niet meer bedreigt voelen door gebrek aan budget en waar kan worden gemaakt wat Kamerbreed wordt gedragen?

De heer **Balemans** (VVD) constateert dat het probleem van de toename van het speciaal onderwijs vooral ligt in cluster 4. De factoren die worden genoemd als een verklaring van die groei spreken elkaar nogal eens tegen of daar wordt op afgedongen. Het is daarom moeilijk om aan te geven wat de oorzaak is. De minister wil de toename beheersen door een verbetering van de indicatiestelling. Voordat een indicatiestelling wordt afgegeven, moet het dossier compleet zijn. Het is echter niet altijd duidelijk in welk hokje een leerling thuishoort. Dan duurt het extra lang voordat de indicatie definitief gesteld gaat worden. Zo'n kind moet dan wachten, terwijl er wel een zorgbehoefte is. Hoe kan worden voorkomen dat een kind onnodig lang moet wachten?
Doordat schoolbesturen expertise in huis halen, vindt er een verplaatsing plaats van het centrale niveau naar het decentrale niveau. Daar is niets op tegen, maar de heer Balemans waarschuwt wel voor het risico van een enorme bureaucratisering. Er zal daarom tussen de samenwerkingsverbanden een uitwisseling moeten gaan plaatsvinden.
De scholen krijgen een grote verantwoordelijkheid als het gaat om het signaleren van problemen. Hij verwacht van de toekomstige docenten en leraren niet dat zij deskundig zijn op alle gebieden van beperkingen enzovoort, maar zij moeten wel in staat zijn om de signalen die kinderen uitzenden op te pikken en te beoordelen of daar nader naar moet worden gekeken. Daarom is het nodig dat op de pabo's en lerarenopleidingen meer aandacht wordt besteed aan de beperkingen waar kinderen in deze samenleving mee te maken kunnen krijgen. Wat betekent dit voor de inhoud van het lesprogramma op de pabo's?
Er is veel commotie over Passend Onderwijs, maar het gaat erom dat scholen het moeten doen. Ouders kunnen heel ver gaan met eisen en verlangens, maar er zijn grenzen. Wie bepaalt overigens in een conflictsituatie tussen de ouders en het schoolbestuur? Doet de minister dat of wordt dat gedaan door het samenwerkingsverband?
Throughput financiering wil volgens de heer Balemans zeggen dat het budget voor het reguliere onderwijs straks vastligt en verdeeld wordt, maar dat de scholen tegelijkertijd een zorgplicht hebben en leerlingen niet mogen weigeren. Dat kan echter niet allebei waar zijn, want dat zou betekenen dat als het budget op is, scholen toch nog leerlingen moeten aannemen. Verder wordt het geld niet overgeheveld naar de scholen, maar naar de samenwerkingsverbanden. Betekent dat dat het geld de leerling niet meer volgt, maar dat het gekoppeld wordt aan de samenwerkingsverbanden?

Antwoord van de minister

De **minister** merkt op dat er nu geen besluiten worden genomen en dat er dus ook geen onomkeerbare stappen worden gezet. Het gaat namelijk om ingrijpende zaken, waar nog een financiële vertaling voor moet komen. Die kan de minister nu niet geven, maar zij kan er wel voor zorgen dat die er op een zodanig moment is dat die meegenomen kan worden bij de kabinetsformatie.
Er is een spanning tussen een meer fundamentele discussie over hoe het onderwijs aan leerlingen die extra zorg nodig hebben, moet worden geor-

ganiseerd en de maatregelen die nodig zijn door actuele ontwikkelingen. Bij het oplossen van de acute problemen moet in gedachten worden gehouden waar men naartoe wil met het onderwijs voor de kinderen die extra ondersteuning nodig hebben. Er moet ook worden gekeken naar de actuele ontwikkelingen, zoals wachtlijsten, en de ontwikkelingen op de langere termijn, zoals de vernieuwing van de zorgstructuren.
De minister heeft contact opgenomen met de WEC-raad (Wet op de Expertise Centra) over de wachtlijsten voor ambulante begeleiding. In de clusters 1, 2 en 3 doen zich geen wachtlijsten voor. In cluster 4 hebben zeven van de veertien REC's een wachtlijst. Die problemen hebben volgens haar te maken met organisatie en bestuurlijke slagkracht. De WEC-raad heeft de REC's opgeroepen samen met de ouders en de scholen alles in het werk te stellen om de ambulante begeleiding te organiseren. De besturenorganisaties hebben aangegeven met de WEC-raad in overleg te zijn over concrete oplossingen. Op dit moment voert de Inspectie van het Onderwijs een onderzoek uit naar de organisatie van de REC's en de uitvoering van de wettelijke taken.
De minister gaat Steven van Eijck, de regeringscommissaris voor het jeugdbeleid, vragen op korte termijn een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden om het functioneren van de REC's in cluster 4 te versterken. Hij kan advies uitbrengen over de specifieke verbetermogelijkheden bij afzonderlijke REC's, die dan ook meteen moeten worden doorgevoerd, en over algemene verbeteringen die voor alle REC's doorgevoerd zouden kunnen worden en die passen binnen de trajectvernieuwing van de zorgstructuren. Dat onderzoek en het adviestraject zouden in november uitgevoerd moeten worden. Specifieke verbetermogelijkheden moeten meteen worden doorgevoerd. De algemene adviezen, die ook moeten leiden tot aanpassing van regelgeving, kunnen een rol spelen bij de formatie van het volgende kabinet.
Er zijn geen lege plaatsen meer in het zmok-onderwijs. Mevrouw Lambrechts heeft aangegeven dat er nog 90 kinderen thuis zitten. De peiling van de Inspectie, waarop dat getal van 90 thuiszitters was gebaseerd, dateert van 16 januari 2006. De Inspectie krijgt echter alleen aantallen, geen namen. Men kan dus niet per leerling nagaan waar de leerling nu naar school gaat. De verwachting is dat een deel van de leerlingen met het nieuwe schooljaar zijn ingestroomd in het onderwijs en dat een ander deel van de leerlingen een plek heeft gevonden via tussenkomst van de onderwijsconsulent of is ingestroomd in het project Herstart. De consulenten hebben overigens ook nog leerlingen in behandeling. Daar is misschien nog geen oplossing voor gevonden. Maar ook in de loop van het schooljaar worden nog kinderen geplaatst.
Mevrouw Vergeer heeft gesproken over de mogelijkheid het behandelplan te gebruiken als filter bij de toekenning van de rugzak. De minister is daar niet voor. De ouder schrijft het kind in bij een school en kan afspraken maken over de inrichting van het behandelplan. Er wordt niet gecontroleerd op dat behandelplan, want dat zou weer extra bureaucratie tot gevolg hebben.
De minister zal nagaan waar de afgestudeerde masters special education blijven en zij zal de Kamer schriftelijk over informeren.
Als evident is dat leerlingen een indicatie moeten krijgen, krijgen zij die ook. De procedure is namelijk niet gewijzigd. Het enige dat is gewijzigd is dat het toezicht op de uitvoering van de indicatiestelling is geïntensiveerd.
In het voorjaar zijn drie onderzoeken uitgevoerd om een beter beeld te krijgen van de ontwikkelingen binnen het speciaal onderwijs en met name in cluster 4. De Kamer heeft de resultaten daarvan gekregen. De LGF-systematiek werkt goed voor clusters 2 en 3. Het leerlingaantal stijgt daar licht. De ontwikkelingen in cluster 4 zijn echter anders. De drie onderzoeken bevestigen het beeld dat het aantal leerlingen waarbij gedragsproblemen worden benoemd, sterk stijgt. De oorzaken daarvan zijn heel verschillend, zoals verbetering van de diagnostische kennis, toegenomen

complexiteit van de samenleving, strategisch gedrag van ouders en scholen, drempelverlagend effect van LGF en verminderde tolerantie van gedragsproblemen in de maatschappij en het onderwijs.
Het aantal kinderen in het SBO (speciaal basisonderwijs) daalt, terwijl het aantal kinderen in cluster 4 sterk stijgt. Dat roept de vraag op of de eerstelijnsvoorzieningen, SBO, LWOO en Praktijkonderwijs, en de tweedelijnsvoorzieningen, speciaal onderwijs en LGF, wel voldoende op elkaar zijn afgestemd. De groei bij cluster 4 verhoudt zich niet goed met de daling bij het SBO. Waar blijft de capaciteit? Waar zitten die zorgmiddelen? De minister neemt de vragen mee in de uitwerking van de groeiscenario's. Het kan niet zo zijn dat op de ene plek het aantal leerlingen groeit, terwijl ergens anders capaciteit niet benut wordt. Die capaciteit zou eventueel (preventief) gebruikt kunnen worden om te zorgen dat indicatie voor het speciaal onderwijs niet nodig is. Zij neemt dat mee in de totale uitwerking van de groeiscenario's, die zij in het kader van de beheersing van de groei ontwikkelt en die zij eind november naar de Kamer zal sturen, zodat ze meegenomen kunnen worden bij de kabinetsformatie.
Ondersteuning op de reguliere school in een vroeg stadium kan voorkomen dat een verwijzing plaats moet vinden. Daarmee kan dus iets gedaan worden aan de groei in cluster 4. De LCTI heeft geconstateerd dat dossiers niet altijd compleet zijn en dat de criteria onvoldoende zichtbaar worden toegepast. Het gaat erom dat alleen die leerlingen een indicatie krijgen die ook echt op speciale zorg zijn aangewezen. Het toezicht op de indicatiestelling moet daarom worden geïntensiveerd, maar er moet wel naar de alle activiteiten worden gekeken en niet alleen naar dat ene onderdeel.
Een scenario dat wordt uitgewerkt, betreft de differentiatie in duur en omvang van de rugzak. Een ander scenario betreft het voorstel omtrent de budget- of throughput financiering. Daarmee wordt het macrobudget voor speciale onderwijszorg landelijk vastgesteld en vindt de verdeling van de middelen op regionaal niveau plaats. De minister gaat dat uitwerken en zal dat dan aan de Kamer voorleggen. Overigens blijft, zolang de wetgeving niet gewijzigd wordt, de openeindesystematiek van toepassing. Dat betekent dat elk jaar een nieuwe raming van de ontwikkeling van het aantal leerlingen gemaakt moet worden. Als het nieuwe kabinet een besluit heeft genomen over maatregelen, zal weer een nieuwe raming van de ontwikkeling van leerlingen gemaakt moeten worden. Die ramingen worden verwerkt in de begroting voor 2007 en volgende jaren. Dat gebeurt via de Voorjaarsnota.
De heer Slob heeft indertijd een motie ingediend over de voor- en nadelen van de budgetfinanciering. Die motie wordt meegenomen in de uitwerking van de scenario's. Daarbij wordt gelet op het belang van de kinderen en op de financiële aspecten. De kunst is daar een nieuw evenwicht tussen te vinden. In de tweede helft van november worden de uitgewerkte scenario's naar de Kamer gestuurd. Deze kunnen dan gebruikt worden bij de kabinetsformatie.
Als bij een leerling een onderwijsbeperking is aangetoond, maar als hij of zij net niet voldoet aan de criteria, kan via de beredeneerde afwijking een indicatie worden verleend. De toepassing van die criteria maakt onderdeel uit van het scenario differentiatie van de rugzak.
De gedragsproblemen van kinderen in cluster 4 zijn zeer ernstig. Daarom is er geen aparte categorie meervoudig gehandicapten. Een onderscheid tussen zeer ernstig en nog ernstiger dan zeer ernstig, is namelijk heel lastig. De minister zal die mogelijkheid wel in de verkenning van de differentiatievariant voor de beheersing van de groei meenemen.
De overstap van primair naar voortgezet onderwijs kan mogelijk problemen opleveren. In die situaties zou preventieve ambulante begeleiding of begeleiding via samenwerkingsverbanden aan de orde kunnen zijn. Leerlingen waarvoor de scholen bang zijn dat de overstap van

primair onderwijs naar voortgezet onderwijs lastig wordt, behoren niet tot de LGF-doelgroep, maar hebben wel zorg en begeleiding van de samenwerkingsverbanden nodig. Daarom is het LWOO ingevoerd. Het mag namelijk niet gebeuren dat een kind dat met een positief resultaat van het primair onderwijs afkomt, direct daarna in het voortgezet onderwijs mislukt. De minister neemt dit punt dan ook mee bij de verdere uitwerking.
In februari is gesproken over de vernieuwing van de zorgstructuren. De Kamer heeft toen aangegeven waar de piketpalen staan en wat de marges zijn. De minister is daarmee aan de slag gegaan. Op 4 september heeft zij de Kamer de resultaten van de uitwerking van de hoofdlijnen toegestuurd. Daaruit komt naar voren dat de veldconsultatie heeft geleid tot bijstelling van de hoofdlijnen. Het gaat erom dat alle leerlingen op een goede plek terecht komen, dat er sprake is van soepele overgangen binnen het onderwijs en efficiënte indicatieprocedures en er geen kinderen tussen wal en schip vallen.
Er zijn 400 bijeenkomsten geweest met besturen, directeuren en leerkrachten in het regulier en speciaal onderwijs. Verder zijn er conferenties georganiseerd voor ouders en ouderorganisaties en zijn er gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de regio's waar men al ver gevorderd is met de vormgeving van Passend Onderwijs. Men was voor verbeteringen, maar men riep ertoe op die verbeteringen te realiseren vanuit de huidige structuren en het veld de tijd te geven om die verbeteringen te realiseren. Voor de ouders is de keuzevrijheid voor een school, regulier of speciaal, belangrijk. Zij hebben het belang benadrukt het kind centraal te stellen en niet het aanbod in de regio. Dat is de reden waarom in de notitie van 4 september wordt voorgesteld Passend Onderwijs te realiseren vanuit de bestaande structuren. De uitwerkingsnotitie moet nu worden vertaald in een proeve van wetgeving. Die nadere concretisering wil de minister rond de kabinetsformatie beschikbaar hebben, zodat het volgend kabinet en de nieuwe Kamer kunnen beslissen over de implementatie, inclusief de financiën.
Het PCSO-onderzoek lijkt een reactie te zijn op de oorspronkelijke hoofdlijnennotitie van september 2005. Na die tijd is er echter veel gebeurd. De bestaande voorzieningen, zoals de WSNS-samenwerkingsverbanden, de samenwerkingsverbanden in het voortgezet onderwijs, de REC's, de bestaande scholen voor het SBO, (v)so, LWOO en Praktijkonderwijs, vormen het uitgangspunt. Dat is een wijziging ten opzichte van de hoofdlijnennotitie van september 2005. Dat uitgangspunt is echter niet meegenomen in het onderzoek van de PCSO.
In de hoofdlijnennotitie van verleden jaar is de suggestie gewekt dat het speciaal onderwijs zou worden opgeheven. Dat was en is echter niet de bedoeling. Speciaal onderwijs is nodig om het Passend Onderwijsprogramma aan te kunnen bieden, of in een speciale voorziening of in het reguliere onderwijs met begeleiding of via allerlei vormen daar tussenin. Bij de nadere concretisering van de hoofdlijnennotitie zal de minister ook naar de financiële paragraaf kijken. Het is dan aan een volgend kabinet en een volgende Kamer om daar een besluit over te nemen.
Het bestuur van de scholen is er verantwoordelijk voor goede afspraken te maken met andere besturen en binnen het bestuur over Passend Onderwijs. Daarbij moet duidelijk worden vastgelegd wat de concrete taken zijn van de directeur. Die taken moeten uitvoerbaar zijn. De directeuren moeten niet worden opgezadeld met taken die eigenlijk in het samenwerkingsverband thuishoren. Scholen en hun besturen krijgen de verantwoordelijkheid voor Passend Onderwijs. De zorgplicht ligt op het bestuursniveau, maar men kan niet zonder ketenpartners. Daarom moeten de samenwerkingsverbanden worden gebruikt als uitgangspunt om tot vernieuwing te komen. De afstemming en samenwerking met de jeugdzorg wordt ook bij de uitwerking van Passend Onderwijs meegenomen. De gemeenten zijn echter verantwoordelijk voor de huisvesting en hebben

op dat punt een zorgplicht. Daarom is het van belang dat de ketenpartners op lokaal en regionaal niveau afspraken maken. Dat moet echter niet van bovenaf worden geregeld. Het school bestuur moet in de eerste plaats aan de ouders verantwoording afleggen over goede zorg. Verder moet het verantwoording afleggen aan de Inspectie en de overheid.
De scholen krijgen geen acceptatieplicht. Er is wel een resultaatsverplichting op passend onderwijs voor alle leerlingen, bij de eigen school, bij het eigen bestuur of bij een andere school. Daarover moeten in regionaal verband afspraken worden gemaakt. Bij de toelating kan een school om denominatieve redenen een leerling weigeren, bijvoorbeeld omdat de leerling of de ouders van de leerling de grondslag van de school niet erkennen of zich daar niet aan willen houden. Als een leerling echter toegelaten is, kunnen die denominatieve aspecten geen rol meer spelen. De minister zal dit punt meenemen bij de uitwerking.
De minister zal in de uitwerking van de indicatiestelling meenemen op welke wijze de verschillende indicatieorganen beter kunnen samenwerken. De staatssecretaris van Volksgezondheid zal de Kamer nog een brief sturen, waarin zij mede namens de minister van OCW verslag zal doen van de resultaten van het traject Harmonisering indicatiestelling. Binnen dat traject wordt een kader ontwikkeld om te komen tot een integratie tussen de indicatiestelling bij onderwijs en die bij de jeugdzorg.
In de uitwerkingsnotitie wordt een aantal randvoorwaarden opgenomen waaraan de pilots moeten voldoen. Het is in ieder geval van belang dat alle sectoren zijn vertegenwoordigd, het primair en voortgezet onderwijs en de expertisecentra. Er zijn op dit moment echter geen middelen beschikbaar voor de pilots. Het volgend kabinet moet beslissen over de implementatie van Passend Onderwijs, inclusief de financiële middelen.
De minister neemt het punt van de positie van de lerarenopleiding mee bij de verdere uitwerking. Zij zal daarin ook een overzicht geven van de financiële bronnen.
In het vmbo is er een regionaal zorgbudget voor leerlingen die extra zorg nodig hebben, maar die geen indicatie LWOO of Praktijkonderwijs hebben. Als men dit uit wil breiden naar havo/vwo, vooral voor de hoogbegaafde autisten en leerlingen met sociaal-emotionele problemen, kost dat ongeveer 22 mln. Het is aan een volgend kabinet om daarover te beslissen.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Eijsink** (PvdA) is van mening dat nu eerst een fundament moet worden gelegd voor zorgfunderend onderwijs en dat er geen zaken in achterkamertjes moeten worden besloten. Als het gaat om groeiscenario's en groeibeheersing, vraagt zij de minister te kijken naar de verschillende mogelijkheden binnen de groeiscenario's. Zij wil verder van de minister horen hoe zij de twee trajecten naast elkaar neer gaat zetten.

Mevrouw **Lambrechts** (D66) is verheugd over de bijstelling van de route naar een meer evoluerende aanpak. Er zal nu vanuit de inhoud worden gekeken hoe het moet en waar het beter kan. Zij heeft de minister echter te vaak horen zeggen: dat regelen wij bij het regeerakkoord. Als er een proeve van wet ligt en als er geld voor vrijgemaakt wordt, heeft niet alleen de Kamer, maar ook het veld het nakijken. Het moet echter niet worden dichtgeregeld. Er moet ruimte worden gegeven aan de goede dingen die er zijn en er moet voor worden gezorgd dat iedereen die mee wil doen, daar de kans toe krijgt.

Mevrouw **Aasted Madsen-van Stiphout** (CDA) merkt op dat hetgeen bij de kabinetsformatie wordt afgesproken, aan de Kamer moet worden voorgelegd en dat die dan moet bekijken of zij er wel of niet mee akkoord gaat.

Mevrouw **Vergeer** (SP) is er niet gerust op dat het goed gaat komen. De minister sluit namelijk niet uit dat de openeinderegeling voor de rugzak al bij de Voorjaarsnota is afgelopen. Er is gevraagd om geen beleidsrijke beslissingen te nemen voordat het veld erover heeft kunnen praten en weet wat de scenario's zijn. Eerst moet voor het veld duidelijk worden hoe de bekostiging eruit gaat zien en wat de verantwoordelijkheid is van het Rijk, de gemeenten, de school en de jeugdzorg. Dan kan het veld aangeven of men het wel of niet ziet zitten. Dat is iets anders dan dat er al een proeve van wet ligt en er straks weer een dichtgetimmerd regeerakkoord komt.
Mevrouw Vergeer maakt zich verder zorgen over de acceptatieplicht voor scholen. In de stukken staat namelijk dat bij het formuleren van het aanbod denominatieve overwegingen van scholen een rol kunnen spelen. Sommige scholen kunnen zich dus aan die acceptatieplicht onttrekken. Dat moet niet gebeuren.

De heer **Jungbluth** (GroenLinks) interpreteert de toezegging van de minister met betrekking tot het formatiedossier als een positief antwoord op zijn vraag om dit vraagstuk van financiële knelpunten te bevrijden, voor zover dat kan. De mensen die hiermee bezig zijn moeten niet voortdurend het idee hebben dat zij budgettair een bepaalde kant op gedwongen worden. In het veld is het enthousiasme aanwezig en staan mensen op het punt om trotse professionals te worden. Juist in dat veld is het nodig om op tijd na te denken over een structuur die erin resulteert dat straks kaf en koren kunnen worden gescheiden. Niemand heeft dat zo hard nodig als deze doelgroep en niemand is er zo rijp voor als dit deel van het onderwijsveld.

De **minister** deelt mee dat zij het resultaat van de groeiscenario's naar de Kamer zal sturen, evenals het resultaat van alles wat met de ontwikkelingen rond Passend Onderwijs te maken heeft. In de groeiscenario's moet niet iets staan dat in Passend Onderwijs wordt tegengesproken en omgekeerd. De heer Van Eijck zal kijken naar de ambulante begeleiding en de aanpak van de wachtlijsten. Zij hoopt dat daar ook dingen uitkomen die in Passend Onderwijs een plek kunnen vinden. De stukken liggen bij de Kamer en zijn dus ook toegankelijk voor het veld.
De minister vindt dat bij de inrichting van de pilots het aspect evidence based onderwijs moet worden meegenomen. Er moeten verder kwaliteitsnormen voor goed onderwijs worden geformuleerd.
Er is gezegd dat een proeve van wet niet gewenst is. Voor het weghalen van de schotten is echter een wetswijziging nodig. Bovendien moet er ook een wettelijke basis zijn voor de pilots. De proeve van wet is juist bedoeld om die ruimte te geven en om te laten zien wat in bestaande wetgeving weg moet worden gehaald om tot passend onderwijs te kunnen komen.
De minister vindt het terecht dat dat in de vorm van een proeve van wet gebeurt, want dan kan iedereen erop reageren, zonder dat het een wetsbehandeling vereist, want die komt daarna pas. Als het transparant moet zijn en het veld de kans moet krijgen mee te praten, moet het op deze manier gebeuren. Het veld weet al goed welke schotten er weg moeten om te kunnen zorgen dat er passend onderwijs kan komen. In zo'n proeve van wet kan dan worden aangegeven op welke onderdelen er ruimte geschapen kan en moet worden en welke consequenties dat heeft voor de andere regelgeving. Als in de uitwerking, die daarna komt, blijkt dat de proeve van wet op bepaalde onderdelen wel voldoet, maar op andere onderdelen niet, wordt het aangepast en dan komt het anders in de wet te staan. Die proeve van wet moet uiteindelijk voor 2010 resulteren in een wetsvoorstel.
De minister zal nog kijken naar het punt van de acceptatieplicht. Bij het formuleren van het aanbod kunnen denominatieve overwegingen een rol

spelen. De leerlingen zijn dan echter nog niet toegelaten. Zij zal daar bij de vertaling van de zorgplicht naar kijken.

De voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Aptroot

Adjunct-griffier van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Arends